

Robert Greene

A KIVÁLÓSÁG HATALMA

Robert Greene

A KIVÁLÓSÁG HATALMA

Mindenkiben ott a lehetőség

A fordítás alapja:
Robert Greene: *Mastery*

MASTERY by Robert Greene © 2012
© Penguin Books, 2013

Fordította © Pétersz Tamás 2014

Szerkesztette: Csizner Ildikó

Borítóterv: Kovács Péter

HVG Könyvek
Kiadóvezető: Budaházy Árpád
Felelős szerkesztő: Dufka Hajnalka

ISBN 978-963-304-344-8

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeseti úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2016
Felelős kiadó: Szauer Péter

www.hvgkonyvek.hu

Nyomdai előkészítés: Kedves László

Nyomás: Gyomai Kner Nyomda Zrt.
Felelős vezető: Fazekas Péter

TARTALOM

Bevezetés	▪ 9
Az abszolút hatalom	▪ 9
A kiválóság hatalmának kialakulása	▪ 14
Útmutató a kiválósághoz	▪ 20

I. TALÁLJUK MEG A HIVATÁSUNKAT! – ÉLETÜNK FELADATA

▪ 29

A rejtett erő	▪ 31
Útmutató a kiválósághoz	▪ 35
Stratégiák életünk feladatának megtalálásához	▪ 40
A másik út	▪ 57

II. VESSÜK ALÁ MAGUNKAT A VALÓSÁGNAK! – AZ IDEÁLIS TANULÓIDŐ

▪ 61

Az első átalakulás	▪ 63
Útmutató a kiválósághoz	▪ 68
Stratégiák az ideális tanulói idő teljesítéséhez	▪ 81
A másik út	▪ 111

III. SZÍVJUK MAGUNKBA TANÍTÓMESTERÜNK EREJÉT! – A MENTORDINAMIKA

▪ 113

A tudás alkímiája	▪ 115
Útmutató a kiválósághoz	▪ 122

Stratégiák a mentordinamika elmélyítéséhez ■ 130
A másik út ■ 146

**IV. LÁSSUK OLYANNAK AZ EMBEREKET, AMILYENEK!
– TÁRSAS INTELLIGENCIA ■ 149**

Más fejével gondolkodni ■ 151
Útmutató a kiválósághoz ■ 158
Stratégiák a társas intelligencia fejlesztéséhez ■ 174
A másik út ■ 194

**V. ÉBRESSZÜK FEL A SOKOLDALÚ ELMÉT!
– KREATÍV AKTIVITÁS ■ 197**

A második átalakulás ■ 199
Útmutató a kiválósághoz ■ 206
Stratégiák a kreatív-aktív szakaszhoz ■ 242
A másik út ■ 288

**VI. EGYESÍTSÜK AZ ÖSZTÖNÖST AZ ÉSZSZERŰVEL!
– A KIVÁLÓSÁG SZINTJE ■ 291**

A harmadik átalakulás ■ 293
Útmutató a kiválósághoz ■ 300
Stratégiák a kiválóság szintjének eléréséhez ■ 316
A másik út ■ 362

A kortárs kiválóságok életrajza ■ 365
Köszönetnyilvánítás ■ 371
Válogatott bibliográfia ■ 373
Jegyzetek a magyar kiadáshoz ■ 377
Név- és tárgymutató ■ 381

BEVEZETÉS

Az abszolút hatalom

Mindenkinek kezében van saját szerencséje, mint a művésznek a nyersanyag, melyet alakká akar változtatni. De ezzel a művészettel is úgy áll a dolog, mint a többivel; csak a hozzá való képesség születik velünk, de meg kell tanulni, és gondosan kell gyakorolni.¹

JOHANN WOLFGANG VON GOETHE

Létezik a hatalomnak és az intelligenciának egy formája, amely az emberi potenciál csúcsát képviseli. Ez a történelem legnagyobb teljesítményeinek és felfedezéseinek forrása. Ezt az intelligenciát nem tanítják az iskolában, és professzorok sem elemzik, de egyszer szinte mindegyikünk megtapasztalja, még ha csak egy pillanatra is. Gyakran nehéz időszakban találkozunk vele: egy határidő szorításában, egy sürgető probléma megoldását keresve, illetve valamilyen válsághelyzetben. De egy projekten való folyamatos munkálkodás hozadéka is lehet. Bárhogy történjék is, nehéz körülmények között meglepő módon feltöltődünk, és szokatlan összpontosításra vagyunk képesek. Agyunk teljes egészében az előttünk álló feladatra koncentrálnak. Ez az intenzív összpontosítás pedig seregnyi ötletet szül, amelyek elalvás közben, szinte a semmiből bukkannak fel, mintha a tudattalanból pattannának ki. Ilyenkor mintha a többi ember is kevésbé lenne képes ellenállni a befolyásunknak; talán jobban figyelünk másokra, vagy valamilyen különleges képességre teszünk szert, amellyel kiváltjuk a tiszteletüket. Lehet, hogy általában passzívan viszonyulunk az élethez, vagyis legtöbbször csak reagálunk a bennünket érő hatásokra, ezekben a napokban vagy hetekben azonban úgy

érezzük, mi határozzuk meg az események menetét, s az történik, amit mi akarunk.

A következőképpen fejezhetjük ki ezt a hatalmat. Időnk legnagyobb részét álmaink, vágyaink és rögeszméink belső világában töltjük. Az ilyen, kivételesen kreatív időszakokban azonban ösztönzőleg hat ránk, hogy meg kell tennünk valamit, aminek gyakorlati jelentősége van. Kényszerítjük magunkat, hogy kilépjunk megszokott gondolataink sötét szobájából, és ráhangolódjunk a világra, a többi emberre, a valóságra. Ahelyett, hogy szétszórta folyton ide-oda csaponganánk, elménket egyetlen valós problémára összpontosítjuk, és képesek vagyunk annak a mélyére hatolni. Immár kifelé tekintő elménket mintha elárasztaná a bennünket körülvevő világ fénye, és a hirtelen felbukkanó új részletek és ötletek hatására ihletet nyerünk és kreatívabbá válunk.

A határidő elmúltával és a válsághelyzet lecsengésével a hatalomnak és fokozott kreativitásnak ez az állapota általában elmúlik. Visszasüppedünk megszokott szétszórtságunkba, és kicsúszik a kezünkől az irányítás. Bár csak képesek volnánk szándékosan előidézni ezt az érzést, vagy legalább valahogy tovább életben tartani! Ám az egész rejtélyes és megfoghatatlan.

Az a probléma, hogy a hatalomnak és az intelligenciának ezzel a formájával vagy nem foglalkozik semmiféle kutatás, vagy pedig rejtélyek és tévképzetek övezik, amelyek csak tovább fokozzák a titokzatosságát. Úgy képzeljük, a kreativitás és a zsenialitás csak úgy a semmiből születnek, természet adta tehetségnek vagy megfelelő hangulatnak, esetleg a csillagok állásának köszönhetjük őket. Óriási előrelépés lenne, ha el tudnánk oszlatni ezt a misztikus ködöt, nevéen tudnánk nevezni a hatalomnak ezt az érzését, megvizsgálhatnánk, hol gyökerezik, meghatározhatnánk melyik típusú intelligencia kell hozzá, és megérthetnénk, hogyan alakítható ki és tartható fent.

Ezt az állapotot – amikor úgy érezzük, nagyobb befolyással bírunk a valóságra, a többi emberre és saját magunkra – hívjuk *a kiválóság hatalmának*. Bár mi talán csak rövid ideig tapasztalhatjuk meg, mások – saját működési területük kiválóságai – számára ez életformává és szemléletmóddá válik. (Ilyen mester volt többek között Leonardo da Vinci, Bonaparte Napóleon, Charles Darwin, Thomas Alva Edison és Martha Graham.) E hatalom gyökere pedig egy, a kiválósághoz vezető egyszerű és mindnyájunk számára hozzáférhető *folyamat*.

A folyamatot a következőképpen érzékeltethetjük. Tegyük fel, hogy zongorázni tanulunk, vagy új munkahelyünkön kell elsajátítanunk bizonyos dolgokat. Eleinte kívülálló vagyunk. A zongorázást vagy a munkahelyet illető kezdeti benyomásaink előzetes ítéleteken alapulnak, és gyakran némi féle-

lem is társul hozzájuk. A zongora billentyűi első ránézésre meglehetősen ijesztőnek tűnnek, hiszen nem ismerjük még a billentyűk, az akkordok, a pedálok és a zene létrehozásához szükséges egyéb kellékek közötti kölcsönhatásokat. Egy új munkahelyi környezetben ismeretlenek számunkra az emberek közötti hatalmi viszonyok, főnökünk lelkivilága és a sikerhez nélkülözhetetlennek tartott szabályok és eljárások rendszere. Össze vagyunk zavarodva – a tudás, amire szükségünk lenne, mindkét esetben hozzáférhetetlennek látszik.

Bár lehet, hogy felvillanyoznak minket ezek a helyzetek, hiszen elképzeljük, mennyit tanulhatunk, és mi mindent kezdhetünk majd új tudásunkkal, hamar rádöbbenünk, mennyi kemény munka vár még ránk. A legnagyobb veszély, hogy átadjuk magunkat az unalom, a türelmetlenség, a félelem és a zavar érzésének. Megszűnünk figyelni és tanulni. A folyamat elakad.

Ha azonban képesek vagyunk kezelni ezeket az érzéseket, és hagyjuk, hogy az idő megtegye a magáét, előbb-utóbb felismerjük, hogy valami rendkívüli történik. Ha folyamatosan figyelünk és tanulunk másoktól, egyre tisztábban látunk majd, elsajátítjuk a szabályokat és megértjük, hogyan működnek és illeszkednek egymáshoz a dolgok. Ha tovább gyakorolunk, egyre gördülékenyebben megy minden; az alapvető képességek rögzülését követően pedig új és izgalmasabb kihívásokkal nézhetünk szembe. Olyan összefüggéseket veszünk majd észre, amelyek addig rejtve maradtak előttünk. Lassan megtanulunk bízni problémamegoldó képességünkben, illetve abban, hogy pusztán kitartással le tudjuk győzni gyengeségünket.

Egy bizonyos ponton aztán tanulóból gyakorlóvá lépünk elő. Kipróbáljuk saját ötleteinket, és közben értékes visszajelzéseket kapunk. Gyarapodó tudásunkat egyre leleményesebb módon használjuk. Ahelyett, hogy csupán a többiekkel másolnánk, saját stílusunkat és egyéniségünket mozgósítjuk.

Ahogy telnek az évek, és mi állhatatosan haladunk előre, újabb ugrás történik, mégpedig a kiválóság felé. A zongora billentyűzete nem valami rajtunk kívül álló dolog többé, hanem a természetünké, idegrendszerünk részévé, ujjaink meghosszabbításává válik. Munkánkban most már érezzük a csoport dinamikáját, az adott szakterület aktuális viszonyait. Ezt az éleslátást a társas helyzetekben is alkalmazhatjuk: segítségével mélyebbre láthatunk az emberek lelkében, és megjósolhatjuk lépéseiket. Képesé válunk a gyors és leleményes döntéshozatalra. Új ötleteink támadnak. Olyan jól megtanultuk a szabályokat, hogy most már mi lehetünk azok, akik megszegik vagy újraírják őket!

Három szakaszt, illetve szintet különíthetünk el a hatalomnak ehhez az abszolút formájához vezető folyamatban. Az első a *tanulóidő*; a második

a *kreatív-aktív időszak*; a harmadik pedig a *kiválóság*. Az első szakaszban még a pályán kívül állunk, és igyekszünk minél többet megtanulni az alapokról és a szabályokról. Az összképnek még csak egy szeletét látjuk, ezért a lehetőségeink egyelőre korlátozottak. A sok gyakorlásnak és elmélyülésnek köszönhetően a második szakaszban már belelátunk a gépezet belsejébe, megértjük, hogyan kapcsolódnak egymáshoz az elemek, és ezáltal átfogóbb képet alkothatunk a témáról. Ezzel újfajta tudás is jár: a kísérletezés, az alkotóelemekkel való kreatív játszózás képessége. A harmadik szakaszban tudásunk, tapasztalatunk és fókuszunk már olyan szintre jut, hogy tökéletesen tisztán látjuk az egész képet. Elérünk az élet legbelső lényegéhez – az emberi természethez és a természeti jelenségekhez. Ezért van az, hogy a kiváló mesterek alkotásai lényünk legmélyét tudják megérinteni; a művészek sikerült megragadnia valamit a valóság lényegéből. Ez az oka, hogy a zseniális tudós képes felfedezni a fizika egy új törvényszerűségét, a feltaláló vagy vállalkozó pedig olyasmire bukkan, ami addig senkinek sem jutott eszébe.

Ezt a hatalmat nevezhetjük megérzésnek is, a megérzés azonban nem egyéb, mint a valóság mindenféle fogalom vagy képlet nélküli hirtelen és azonnali megragadása. A fogalmak és képletek később is ráérnek, de végső soron az ilyen intuitív villanások visznek bennünket közelebb a valósághoz, amelyek során elménket hirtelen megvilágítja az igazság egy addig előlünk és mások elől is rejtve maradt szikrája.

Az állatok is rendelkeznek a tanulás képességével, ám ők túlnyomórészt ösztöneikre hagyatkozva kapcsolódnak környezetükhöz, és óvják magukat a veszélytől. Ösztöneiknek köszönhetően gyorsan és hatékonyan reagálnak. Az ember ezzel szemben racionális gondolkodásán keresztül igyekszik megérteni környezetét. Ez a fajta gondolkodás azonban lassú, és ennek folytán néha nem elég hatékony. Rengeteg rögeszmés gondolat munkál bennünk, amelyek csak eltávolítanak a világtól. A kiválóság szintjének intuitív hatalma az ösztönök és a racionalitás, a tudatos és a tudattalan, az emberi és az állati sajátos keveréke. Ez a mi módszerünk a környezettel való hirtelen és határozott kapcsolatteremtésre, arra, hogy a jelenségekbe helyezkedve érezzünk és gondolkodjunk. Gyermekként még részben megvolt bennünk ez az intuitív erő és spontaneitás, ám az elménket idővel túlterhelő információhalmaz általában kiszorítja őket. A kiváló mesterek visszatérnek ebbe a gyermeki állapotba, és műveik magukon viselik ennek jegyeit és a tudattalan hatásait, ám a gyermekinél sokkalta magasabb szinten.

Ha végighaladunk a folyamaton e végcél felé, működésbe hozzuk a minden emberi agyban ott rejtőzködő intuitív erőt, amelyet futólag talán mi

magunk is megtapasztaltunk, miközben elmélyedtünk egy konkrét problémában vagy vállalkozásban. Valójában életünk során többször is találkozunk ezzel a hatalommal – például amikor megsejtjük, mi következik egy adott helyzetben, vagy amikor egy probléma tökéletes megoldása ugrik be szinte a semmiből. Az ilyen pillanatok azonban tisztavirág-életűek, és nincs mögöttük elegendő tapasztalat, hogy megismételhetővé tehesük őket. Ha azonban elérjük az abszolút kiválóságot, ez az intuitív erő bármikor mozgósítható, hiszen végigvittük a hosszas folyamatot. Mivel a világ igen nagyra értékeli a kreativitást és a valóság új aspektusainak feltárására való képességet, óriási gyakorlati hasznot is hajt nekünk.

Fogjuk fel a kiválóságot a következőképpen! A történelem során az embereket mindig is csapdába zárta tudatuk korlátozottsága, a valósággal való kapcsolat hiánya és az őket körülvevő világ befolyásolására való képtelenség. A legkülönbözőbb utakon próbáltak eljutni ehhez a tágabb tudatállapothoz és az irányítás érzéséhez: mágikus szertartásokkal, transzba eséssel, varázsigékkel és kábítószerrel. Sokan egész életüket az alkímiának szentelték, és a bölcsek követé, a rejtélyes anyagot keresték, amely bármit képes arannyá változtatni.

E varázslatos „rövidebb út” utáni vágy napjainkig él az egyszerű sikerreceptek, a végre feltárulkozó ősi titkok képében, amelyek azt sugallják: pusztán az élethez való hozzáállásunk megváltoztatásával képesek leszünk magunkhoz vonzani a megfelelő energiákat. Az ilyen tanításokban mindig ott az igazság és a gyakorlatiasság egy morzsája, például az erőteljes összpontosítás hangsúlyozása a mágiában. Végző soron azonban ez a sok keresgélés mind olyasvalamire irányul – a gyakorlati hatalomhoz erőfeszítés nélkül elvezető út, a gyors és könnyű megoldás, az elme eldorádója –, ami nem létezik.

Miközben az emberek tömegével tévelyegnek az ehhez hasonló végtelen fantáziálásban, megfélemedeznek az egyetlen valódi hatalomról, amely a birtokukban van. Ráadásul a mágiával vagy a leegyszerűsített képletekkel ellentétben ennek a hatalomnak a történelemben valóban láthatjuk a konkrét érvényesülését. Gondoljunk csak a nagy találmányokra és felfedezésekre, a lenyűgöző épületekre és műalkotásokra, a technológiai fejlődésre – mind-mind a kiválóságot elért elme termékei! Birtokosai számára ez a hatalom a valósággal való kapcsolat és a világ megváltoztatására való képesség olyan fokát nyújtja, amelyről a múlt misztikusai és varázslói legfeljebb csak álmodhattak.

Az évszázadok során az emberek falat emeltek az effajta kiválóság köré. Zsenialitásnak nevezték, és elérhetetlennek tartották. Kiváltságot, vele született tehetséget vagy a csillagok megfelelő együttállását látták mögötte,

és a varázsláshoz hasonló rejtélyként tüntették fel. Ez a fal azonban csupán a képzelet szülötte. És ez a valódi titok: agyunk hatmillió év fejlődésének eredménye, és mindenekelőtt ez az evolúciós út hivatott arra, hogy elvezessen bennünket a mindnyájunkban ott szunnyadó, hatalmat jelentő kiválóságához.

A kiválóság hatalmának kialakulása

Hárommillió éven keresztül foglalkoztunk vadászattal és gyűjtögetéssel, és ennek az életmódnak az evolúciós erői hozták létre végül ezt az olyannyira alkalmazkodó és teremtőképes agyat. Most tehát a vadászó-gyűjtögetők agyával a fejünkben tekintünk [...] a modern világra.²

RICHARD LEAKEY

Ma már nehéz elképzelnünk, de legkorábbi elődeink, akik nagyjából hatmillió évvel ezelőtt kimerészkedtek Kelet-Afrika szavannáira, meglehetősen gyenge és kiszolgáltatott teremtmények voltak. Magasságuk alig érte el a másfél métert. Felegyenesedve jártak, és futni is tudtak ugyan két lábon, de távolról sem olyan sebességgel, mint az őket üldöző négy lábú ragadozók. Véznák voltak, karjuk ereje nem nyújtott túl sok védelmet. Nem volt karjuk, agyaruk vagy mérgük, amivel elriaszthatták volna támadóikat. Ha gyümölcsöt, magvakat, rovarokat vagy döghúst akartak gyűjteni, kénytelenek voltak a nyílt füves területeken kóborolni, ahol könnyű prédává váltak a leopárdok és hiénafalkák számára. Gyengeségük és kis számuk könnyen kipusztulásra ítéltette volna őket.

Am a fizikai erejüket tekintve nem éppen figyelemre méltó őseinkből néhány millió éven belül (ami evolúciós léptékkal mérve igen rövid időnek számít) mégis a bolygó legfélelmetesebb vadászaivá váltak. Vajon minek köszönhető ez a szinte csodaszamba menő átalakulás? Néhányan úgy gondolják, hogy a két lábon járás képességének, hiszen így elődeink keze felszabadult, és szembefordítható hüvelykujjuk és finom ujjmozgásuk segítségével szerszámokat tudtak készíteni. Az ilyen fizikai jellegű magyarázatok azonban figyelmen kívül hagyják a lényegét. Hatalmunkat nem a kezünknek,

hanem az agyunknak köszönhetjük, amelyet a természetben ismert leg-erősebb eszközzé csiszoltunk, bármilyen karomnál sokkal erősebbé. E *mentális* átalakulás hátterében pedig két egyszerű biológiai adottság – a *vizuális* és a *társas* – áll, amelyekre támaszkodva a primitív ember a hatalom csúcsára kapaszkodhatott.

Legkorábbi elődeink olyan főemlősöktől származtak, amelyek évmilliókon át a fák lombkoronájában éltek, és ezalatt a természetben található egyik legnagyobb vizuális rendszert fejlesztették ki. Ahhoz, hogy gyorsan és hatékonyan mozoghassanak, a szem és az izmok hihetetlenül kifinomult, összehangolt működésére volt szükség. A szem lassan az arc elülső részére került, lehetővé téve a két szemmel történő térérzékelést. Segítségével az egy nagy pontosságú, részletes háromdimenziós képet alkothat, ám a látómező eléggé leszűkül. Az ilyen látással rendelkező állatok – az oldalt vagy féloldalasan elhelyezkedő szemgolyókkal ellentétben – általában hatékony ragadozók, mint a baglyok vagy a macskafélék, amelyek kiváló látásuk segítségével mérlik be távoli zsákmányukat. A fán élő főemlősök más célból fejlesztették ki ezt a rendszert: nekik arra kellett, hogy közlekedhessenek az ágakon, és nagyobb hatékonysággal vegyék észre a gyümölcsöket, bogyókat és rovarokat. Náluk kifinomult színérzékelés is kialakult.

Amikor őseink először elhagyták a fákat, és a nyílt szavannára költöztek, felegyenesedett testtartást kezdtek felvenni. Ennek, és a kiváló vizuális szervrendszerüknek köszönhetően nagy távolságokra voltak képesek ellátni (a zsiráf és az elefánt ugyan magasabb, ám az ő szemük oldalt található, ezért térérzékelés helyett látásuk inkább panorámaszerű). Ez lehetővé tette számukra, hogy messziről észleljék a veszélyes ragadozókat, sőt akár szürkületben is felfedezzék őket. Az így nyert néhány perc vagy másodperc alatt pedig biztonságban visszavonulhattak. Ugyanakkor, ha egy közeli dolgot vettek szemügyre, egy sor fontos részletet fedezhettek fel a környezetükben: lábnyomokat és arra járó ragadozókra utaló egyéb jeleket, vagy bizonyos, összegyűjtésre érdemes és szerszámkészítésre alkalmas kövek színét és formáját.

A fák ágai között ez a remek látás a sebességet, a gyors megfigyelést és reagálást szolgálta. A nyílt, füves pusztaságon éppen az ellenkezőjét. A biztonság és az élelemszerzés a környezet lassú, türelmes megfigyelésén, a részletek felfedezésén és jelentésük megfejtésén alapult. Őseink túlélése a figyelem intenzitásán múltott. Minél tovább és minél alaposabban vizsgáldtak, annál nagyobb biztonsággal tudtak különbséget tenni lehetőség és veszély között. Ha csupán gyorsan végigpásztazzák a látóhatárt, sokkal többet látnak, ez azonban túlterhelte volna az agyukat információval, hiszen ilyen

éles szemmel ez rengeteg apró részletet jelentett volna. Az emberi látás nem pásztázásra való, mint egy tehéné, hanem célzott fókuszálásra.

Az állatok az állandó jelenben élnek. Képesek tanulni a közelmúlt eseményeiből, de nagyon könnyen eltereli a figyelmüket az, ami a szemük előtt van. Őseinknek lassan, nagyon hosszú idő alatt sikerült legyőzniük ezt az alapvető állati gyengeséget. Megtanultak sokáig egy tárgyra összpontosítani anélkül, hogy figyelmük akár csak néhány másodpercre is elkalandozott volna, s így képessé váltak időlegesen elszakadni közvetlen környezetüktől. Ennek köszönhetően mintákat fedeztek fel, általánosításokat tehettek, és előre gondolkodhattak. Ez a mentális távolságtartás lehetővé tette a töprengést és mérlegelést, akár a legapróbb részleteket illetően is.

Ezeknél a korai embereknél az elvonatkoztatás és a gondolkodás képességének kialakulása vált az elsősorú előnnyé a ragadozók elleni harc és az élelemszerzés terén. Segítségével más állatok számára elérhetetlen kapcsolatot létesíthettek a valósággal. Az ilyen magas szintre fejlődött gondolkodás lett az egész evolúció legfontosabb fordulópontja: ekkor alakult ki a tudatos és logikus elme.

A másik biológiai előny kissé nehezebben megfogható, ám ugyanekkora jelentőséggel bír. A főemlősök alapvetően társas lények, ám nyílt terepen való fokozott sebezhetőségüknél fogva legkorábbi őseinknek sokkal nagyobb szükségük volt a csoport összetartására. Szükség volt a csoportra a ragadozók éber szemmel tartásához és az élelemgyűjtéshez. Általában elmondhatjuk, hogy társadalmi életük jóval összetettebb volt a többi főemlősénél. Ez a társas intelligencia több százezer év alatt egyre kifinomultabbá vált, és őseink együttműködésének rendkívül magas szintjét tette lehetővé. A természeti környezet megértéséhez hasonlóan ez a fajta intelligencia is a megfigyelésen és összpontosításon alapult. Egy szorosan zárt csoport társas jeleinek félreértelmezése bizony igen veszélyesnek bizonyulhatott.

E két vonás – a *vizuális* és a *társas* – finomodásának köszönhetően primitív elődeink két-hárommillió évvel ezelőtt feltalálták, majd továbbfejlesztették a csoportos vadászat bonyolult mesterségét. Lassan egyre találékonyabbak lettek, és ezt az összetett képességet művészi szintre emelték. Tapasztalt vadászcsapataik egyre inkább benépesítették az eurázsiai kontinenst, és sikeresen alkalmazkodtak mindenféle éghajlathoz. E gyors evolúció során, mintegy 200 ezer évvel ezelőttre agyuk mérete gyakorlatilag elérte a modern emberét.

Az 1990-es években olasz neurológusok egy csoportja felfedezett valamit, ami talán magyarázatot adhat őseink vadásztudományának fejlődésére, és ezen keresztül a kiválóság hatalmának ma ismert formájára. Majmok agyát

vizsgálva azt találták, hogy bizonyos mozgást aktiváló idegsejtek nemcsak akkor lépnek működésbe, ha egy konkrét tevékenységet hajtanak végre – mint például egy kar meghúzása, hogy mogyoróhoz jussanak, vagy egy banán megmarkolása –, hanem akkor is működésbe lépnek, ha a majom egy másik, ugyanezt a tevékenységet végző állatot figyel. Ezeket aztán *tükör-neuronoknak* nevezték el. A tükörneuronok viselkedése azt jelentette, hogy a majmoknál az adott cselekvés végrehatása és megfigyelése hasonló reakciót vált ki, vagyis képesek a másik helyébe képzelni magukat, és úgy érzékelni a mozdulatait, mintha ők maguk végeznék azokat. Ez magyarázatot adhat sok főemlős utánzó tehetségére, illetve a csimpánzok azon képességére, hogy gyakran előre megérik egy vetélytárs terveit és lépéseit. Ezek az idegsejtek az elméletek szerint a főemlősök társas életmódjának következtében alakultak ki.

A legújabb kutatások kimutatták, hogy az ember is rendelkezik ilyen idegsejtekkel, ám ezek sokkal kifinomultabban működnek. Egy majom vagy más főemlős képes egy tevékenységet a végrehajtó szemszögéből látni, és el tudja képzelni annak szándékait, mi azonban még messzebbre megyünk. Mindenféle vizuális segítség és a másik fél bármilyen cselekvése nélkül is *bele tudunk helyezkedni az elméjébe*, és képesek vagyunk kitalálni, mire gondolhat.

A tükörneuronok kifinomultsága révén őseink a legapróbb jelből is ki tudták olvasni egymás vágyait, s így tovább tökéletesíthették társas képességeiket. Ez az eszközkészítésben is meghatározó jelentőséggel bírt, hiszen egy szakértő műveleteinek lemásolásával meg tudták tanulni egy szerszám kialakításának módját. A legfontosabb azonban talán mégiscsak az a képesség volt, hogy megtanulták *beleképzelni magukat* a környezetükben lévő dolgokba és jelenségekbe. Miután éveken át tanulmányozták bizonyos állatok viselkedését, képesek voltak azonosulni velük, úgy gondolkodni, mint azok, kiszámítani a reakcióikat, ezáltal pedig hatékonyabban üldözhatték és ejthették el őket. Ez a *belehelyezkedés* élettelen dolgok esetében is működött. Egy kőeszköz elkészítése során a mesterek egynek érezték magukat a kő megmunkálásához használt eszközeikkel. A vágásra használt kő vagy fa kezük meghosszabbításává vált. Úgy érezték, mintha a saját húsup lett volna, s ezáltal sokkal jobban uralták a szerszámot mind a készítés, mind a használat során.

Az emberi elmének ez a kapacitása csak többéves gyakorlással szabadítható fel. Az elsajátítást követően egy adott tudás – a zsákmány nyomának követése, egy szerszám elkészítése – automatikussá vált, így a tevékenység végzése során már nem kellett az ahhoz szükséges cselekvéssorra összpontosítani, s az agy ehelyett magasabb rendű dolgokra koncentrálhatott: mi járhat

a zsákmány fejében, hogyan érezhetjük a szerszámot kezünk részének. Ez a *beleképzelés* vált a harmadik szintű intelligencia preverbális, nyelv előtti megnyilvánulásává, vagyis Leonardo da Vinci anatómiával és tájjal, vagy Michael Faraday elektromágnesességgel kapcsolatos beleérzésének primitív megfelelőjévé. A kiválóságnak ez a szintje azt jelentette, hogy környezetük és zsákmányuk alapos megismerésével őseink gyors és hatékony döntéshozatalra voltak képesek. Ha ez a képesség nem fejlődik ki, őseink agya minden bizonnyal alulmaradt volna a sikeres vadászathoz szükséges roppant információtömeg jelentette kihívással szemben. Ezt az intuitív képességet már a nyelv feltalálása előtt több százezer évvel kifejlesztették, és ezért érezzük az ilyen típusú intelligenciával való találkozásokor úgy, mintha valami preverbális, szavakkal megfogalmazhatatlan jelenséggel lenne dolgunk.

Értsük meg: ez a hosszú időszakasz döntő szerepet játszott elménk fejlődésében. Alapjaiban változtatta meg az idővel való kapcsolatunkat. Az állatok számára az idő hatalmas ellenség. A potenciális zsákmánynak egy adott területen való túl hosszú kóborlás halált jelenthet. Ha a ragadozó vár túl sokáig, zsákmánya elmenekülhet. Az idő ezenkívül a fizikai hanyatlást is jelenti a számukra. Vadászó őseink csodálatos módon megfordították ezt a folyamatot. Minél több időt töltöttek valaminek a tanulmányozásával, annál mélyebben megértették, és annál szorosabb kapcsolatba kerültek a valósággal. Tapasztalatukkal együtt nőtt vadásztudásuk is. A folyamatos gyakorlásnak köszönhetően egyre hatékonyabb eszközöket készíthettek. A test legyöngülhetett és elpusztulhatott, az elme azonban állandóan tanult és alkalmazkodott. Az idő ilyen eredményes kihasználása a mindent uraló kiválóság kivételes fontosságú alkotóeleme.

Tulajdonképpen elmondhatjuk, hogy ez az időhöz való forradalmian új viszony gyökeresen megváltoztatta magát az emberi elmét, és sajátos minőséget, *sodrás*t adott neki. Ha nem sajnáljuk az időt, hogy alaposan megfigyeljünk valamit, ha bízunk benne, hogy a hónapokig vagy akár évekig tartó folyamat végül elvezet bennünket a kiválósághoz, akkor átadjuk magunkat e sok millió év alatt kifejlesztett, csodálatos eszköz sodrásának. Megállíthatatlanul egyre magasabb és magasabb intelligenciaszintre lépünk. Mélyebb és valóságosabb tudásra teszünk szert. Szakértelemmel készítjük el és használjuk a különböző eszközöket. Megtanulunk saját magunkért gondolkodni. Képesé válunk bonyolult helyzetek kezelésére anélkül, hogy erőt venne rajtunk a csüggedés. Ezen az ösvényen haladva *homo magister*, vagyis mesteri ember válik belőlünk.

Minél inkább azt hisszük, hogy átugorhatunk lépéseket, megkerülhetjük a folyamatot, kapcsolataink vagy könnyű receptek segítségével mintegy

varázsütésre hatalmat szerezhetünk, ha természet adta tehetségünkre próbálunk hagyatkozni, e sodrás ellen dolgozunk, és eltékozoljuk természetes erőforrásainkat. Az idő *rabszolgájává* válunk: ahogy múlik, úgy leszünk egyre gyengébbek, egyre tehetetlenebbek, és életünk zsákutcába jut. Mások véleményének és félelmeinek foglyaként vergődünk. Ahelyett, hogy elménk utat keresne a valósághoz, minden kapcsolatot elveszítünk vele, és gondolataink szűk határok közé szorulnak. Az ember, akinek túlélése az összpontosított figyelmen múltott, szétszórt, a horizontot pásztázó állattá válik, nem képes többé mélységekben gondolkodni, ugyanakkor ösztöneiben sem bízhat már.

A legnagyobb ostobaság azt hinni, hogy rövid életünk során, az alig néhány évtizedre megadatott tudatossággal, a modern technika és az ábrándozás segítségével majd valahogy áthuzalozhatjuk az agyunkat, és megváltoztathatjuk hatmillió év fejlődését. Az árral szemben úszva talán időlegesen elterelhetjük a figyelmünket, az idő azonban könyörtelenül benyújtja majd a számlát gyengeségünkért és türelmetlenségünkért.

Mindannyiunk óriási szerencséjére azonban örököltünk egy csodálatosan formálható eszközt. Vadászó-gyűjtögető őseink kialakítottak egy tanulásra, változásra és alkalmazkodásra képes kultúrát, amely nem foglya a természetes evolúció végtelenül lassú ütemének, s ezzel az idők során agyunkat jelenlegi formájára fejlesztették. A modern ember agya ugyanezzel a hatalommal és rugalmassággal bír. Bármely pillanatban dönthetünk úgy, hogy megváltoztatjuk az időhöz való viszonyunkat és a sodrással haladunk, tudatosítva magunkban létezését és erejét. Ha az időtényezőt saját szolgálatunkba állítjuk, megfordíthatjuk a rossz szokásokat és a passzivitást, s feljebb léphetünk az intelligencia létráján.

Gondoljunk úgy erre a váltásra, mint emberi múltunk legmélyebb gyökereihez való visszatérésre, mintha a vadászó-gyűjtögető őseinkkel való csodálatos folytonosságot próbálnánk modern formában fenntartani! Lehet, hogy más a környezet, amelyben élünk, agyunk azonban lényegében ugyanaz, és a tanulásra, alkalmazkodásra és az idő leigázására való képessége egyetemes.